

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 9 • Haziran 2024 • 287-296
Issue: 9 • June 2024 • 287-296

Covid-19 Pandemisi ve Manevi Danışmanlık: Pandemi Kaygısında Dini Başa Çıkma ve Manevi İyi Oluş

YeğİN, H. İ. & Durğun, A. (2022). *Covid-19 pandemisi ve manevi danışmanlık: Pandemi kaygısında dini başa çıkma ve manevi iyi oluş.*

Ankara: İlahiyat Yayınları. (129 s.)

YeğİN, H. İ. & Durğun, A. (2022). *The covid-19 pandemic and spiritual counseling: Religious coping and spiritual well-being in pandemic anxiety.*

Ankara: İlahiyat Publishing. (129 p.)

ISBN: 978-625-6961-17-3

İsmail Malkoç

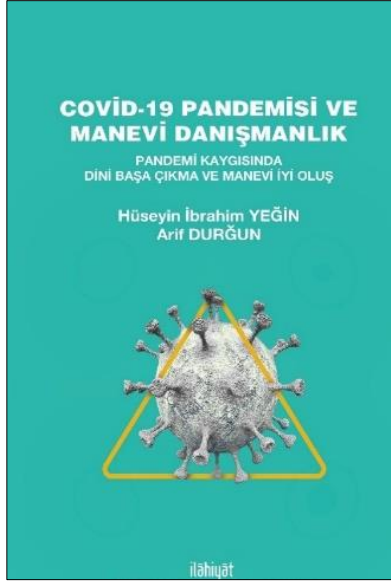
Yüksek Lisans Öğrencisi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: malkocismail306@gmail.com
Orcid: 0009-0004-8665-3279
Eskişehir / Türkiye

MA Student
Eskisehir Osmangazi University
Institute of Social Sciences
E-mail: malkocismail306@gmail.com
Orcid: 0009-0004-8665-3279
Eskişehir / Türkiye

<https://doi.org/10.56432/tmdrd.1451186>

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received 11 Mart 2024 • 11 March 2024
Kabul Tarihi • Accepted 26 Mayıs 2024 • 26 May 2024

Ö z e t

Tarih boyunca insanlık çeşitli zorluklarla karşılaşmış ve birçok insan bu durumlardan maddi ve manevi olarak etkilenmiştir. Günümüzde ise bu zorluklardan biri Covid-19 salgınıdır. Saha araştırmasını kapsayan bu kitapta, Covid-19'un oluşturduğu pandemi kaygısının ne düzeyde olduğu ve pandemiyle başa çıkmada dini başa çıkma ve manevi iyi oluşun nasıl bir rol oynadığı, üniversite öğrencileri örneğinde çeşitli hipotez ve ölçeklerle belirlenmeye çalışılmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Covid-19
Pandemi kaygısı • Manevi iyi oluş • Dini başa çıkma

A b s t r a c t

Throughout history, humanity has faced various challenges, and many individuals have been materially and spiritually affected by these circumstances. In our present time, one of these challenges is the Covid-19 pandemic. This book, which includes field research, aims to determine the level of pandemic anxiety caused by Covid-19 and the role of religious coping and spiritual well-being in managing the pandemic, using various hypotheses and scales within a sample of university students.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Covid-19
Pandemic anxiety • Spiritual well-being • Religious coping

1970 yılında İstanbul'da doğan Hüseyin İbrahim Yeğin, ilk ve orta öğrenimini İstanbul-Kadıköy'de tamamladı. 1993 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi anabilim dalında araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Yüksek lisansını 1996, doktorasını ise 2003 yılında tamamladı. 2008 yılında Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi bölümüne yardımcı doçent doktor olarak atandı. 2013 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi ana bilim dalında göreve başlayan Yeğin, 2017 yılında Doçent, 2023 yılında yine aynı bilim dalında profesör unvanı almıştır.

Diğer yazar Arif Durgun ise 1988 yılında Gaziantep'te doğdu, ilk ve orta öğrenimini Erzincan'da tamamladı. 2007 yılında Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmetler bölümünde lisans eğitimine başlayıp 2011 yılında mezun oldu. 2017 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Sosyal Hizmet anabilim dalında yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2018 yılında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde Seben İzzet Baysal Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümüne öğretim üyesi olarak atandı. 2022 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet anabilim dalında doktora eğitimine başlayan yazar eğitimini sürdürmektedir.

Tarih boyunca insanlık çeşitli zor durumlarla karşıya kalmış ve böyle durumlardan maddi ve manevi olarak etkilenmiştir. Günümüzde ise karşılaşılan bu zor durumlardan biri Covid-19 salgınıdır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ciddi ölüm sayılarına neden olan Covid-19 pandemisi, tüm nüfus gruplarını psiko-sosyal ve manevi sağlıkları bakımından önemli ölçüde negatif etkilemiştir. "Covid-19 pandemisi ve manevi danışmanlık: Pandemi kaygısında dini başa çıkma ve manevi iyi oluş" isimli eserde yer alan araştırmanın amacı, pandeminin üniversite öğrencileri üzerinde oluşturduğu kaygı ile başa çıkma yöntemi olarak manevi iyi oluşa ve dini başa çıkmaya ne ölçüde başvurulduğunu incelemektir. Bu çalışma multidisipliner bir çalışmanın ürünü olup nicel araştırma deseni ile yapılmıştır. Nicel araştırma post pozitivist felsefi varsayımları yansıtmaktadır. Yine bu araştırma tarama modeline uygun deskriptif bir araştırma olup kolektif bir çalışmanın ürünüdür.

Kitap, önsöz ve giriş haricinde üç bölüm ve sonuçtan oluşur. Giriş kısmında yazarlar araştırmanın amacını ve konusunu, önemini, problemini, araştırmanın sayıltılarını ve araştırmanın sınırlılıklarını belirlemeye çalışmışlardır. Birinci bölümde içeriği oluşturan kavramsal çer-

çeve ve bu kavramların tanımı ve tahlil yapılmıştır. İkinci bölümde araştırmanın yöntemi, modeli, evren ve örnekleme, veri toplama yöntemi, kişisel bilgi formu, araştırmada kullanılan ölçekler, soru ve hipotezler ve toplanılan verilerin analizi yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise araştırmaya ilişkin çeşitli bulgular ve yorumlar yer almaktadır. Sonuç kısmında ise yapılan çalışmanın kısa bir özeti ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Giriş bölümünde, eserin amacı ve konusuna (“Covid-19 pandemi esnasında üniversite öğrencilerinin oluşturduğu kaygı problemini aşmak için dini başa çıkmaya ve manevi iyi oluşa ne ölçüde başvurulduğu”) değinilmiştir (s.13-16). Bu ölçüme geçmeden evvel araştırmada anahtar kavram niteliğinde olan kaygı, pandemi kaygısı, manevi iyi oluş, başa çıkma ve dini başa çıkma kavramları tanımlanmıştır. Araştırmanın önemi, din psikolojisi literatürü açısından Covid-19 salgının psikolojik etkilerini üniversite öğrencileri bağlamında ele alarak literatüre yeni katkı sağlaması ve bu bağlamda hem din psikolojisi hem de sosyal hizmetler içinde bir başvuru kaynağı olmasıdır.

Yapılan araştırmanın problemi ise, Covid-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin yaşadıkları kaygının boyutunun ne ölçüde olduğunu tespit etmek ve oluşan kaygıyla başa çıkmada manevi iyi oluşlarının ne kadar etkili olduğunu, bu süreçte oluşan kaygı örneğindeki problemlerin üstesinden gelmede dini başa çıkmanın nasıl bir rol oynadığı incelemektir. Araştırmada pandemi kaygısını ölçmek için Pandemi Kaygı Ölçeği (PKÖ), dini başa çıkma düzeyini ölçmek için Dini Başa Çıkma Ölçeği (DBÇÖ), manevi iyi oluş düzeyini ölçmek için Spiritüel İyi Oluş Ölçeği (SİÖ) ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeklerin tamamı etik kurulundan geçmiş ve güvenilirlikleri onaylanmıştır. Buna ilaveten, araştırmaya katılan gönüllü öğrenciler kendilerine yöneltilen sorulara içtenlikle cevap vermişlerdir. Yapılan araştırmanın örnekleme, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde eğitim gören ön lisans ve lisans öğrencileri olup, tarihsel açıdan ise 15.01.2022 ile 15.07.2022 arasını kapsamaktadır.

Birinci bölümde, eserin içeriğine ve araştırılmak istenen konuya dair kavramsal çerçeve çizilmiştir (s.17-55). Bu çerçeve, din ve dini başa çıkma ile ilgili kavramlar, maneviyat ve maneviyatla ilgili kavramlar, kaygı ve Covid-19 kaygısı olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir. Din ve dini başa çıkma ile ilgili kavramlarda; din, dini başa çıkma ve din-insan ilişkisi incelenmiştir. Din kavramı, ferdin ya da zümrenin doğru kabul ettiği ve davranışlarını ona göre düzenlediği bir şey olarak kabul edilmiştir.

Dini başa çıkmada ise birey, hayatta karşılaştığı çeşitli zorluklar ve engeller karşısında din ve maneviyat sayesinde bu durumları aşarak

hayata tutunur ve anlamlandırması daha sağlıklı bir şekilde olur. Dini başa çıkma, olumlu dini başa çıkma ve olumsuz dini başa çıkma olmak üzere ikiye ayrılır. Olumlu dini başa çıkma, olumsuz durumların iyi bakış açısıyla değerlendirilmesini, Tanrı'dan manevi arayışı, başkalarına yardımı ve affetmeyi içerir. Olumsuz dini başa çıkma ise Tanrı'nın kudretini sorgulamayı ve bunun bir uzantısı olarak din adamlarına öfke ve kızgınlık duymayı içerir. Din-insan ilişkisi ise dinin, insanın bütün şahsiyetini kapladığı ve ona yön verdiği konularını ele alır.

Birinci bölümde ele alınan ikinci başlık ise maneviyat ve maneviyatla ilgili kavramlardır. Arapça bir kavram olan manevi, beş duyu olmaksızın gönül ile bilinen şey anlamına gelmektedir. Maneviyat ise inançla ilgili olup, manaya ruha ve gönle ait bütün varlıklar ile kavramları ifade etmektedir. Maneviyat başlığı altında ele alınan önemli diğer bir kavram ise manevi sosyal hizmet ve manevi danışmanlıktır. Manevi sosyal hizmetin amacı, manevi sorunlar yaşayan, olumsuz benlik algısına sahip, inanç ve düşüncede sapma eğilimi gösteren ve bunun neticesinde sosyal-manevi işlevsizliğe sürüklenmiş bireyleri manevi terapi ve telkin yöntemleriyle güçlendirerek eski işlevlerine kavuşturmaktır. Manevi danışmanlığın ortaya çıkmasındaki en önemli etken ise bazı konularda seküler psikolojik yaklaşımların yetersiz kalması ve bu tür konulara manevi ve inanç temelli yaklaşımların cevap vermesi neticesinde ortaya çıkmış olmasıdır.

Bölümde ele alınan son başlık ise Covid-19 ve Covid-19 kaygısıdır. Bir virüsün salgın olabilmesi için çoğu insanda o hastalığa karşı bağışıklığın bulunmaması, çabucak bulaşması ve ölümcül olması gerekir. Covid-19, bütün bu kriterleri karşılamakta olup, DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Covid-19 salgını, dünya çapında kaygı uyandıran ve birçok insan için dayanıklılığı zorlaştıran bir salgındır. Bulaşıcı enfeksiyondan ölümün yanı sıra psikolojik etkileri de olmuştur. Salgın ilan edildikten sonra, salgının öncesi ve sonrasında psikolojik sonuçlara etkisi incelenmiştir. Bu neticede kaygı, depresyon ve öfke gibi olumsuz duyguların insanlarda daha sık görüldüğü ortaya çıkmıştır. Yine salgının neticesinde olumlu duygular ve yaşam doyumu azalırken, sosyal risklere duyarlılıkta artış olmuştur. Hem dünyada hem de ülkemizde pandemi sonrası kaygının yaşamda önemli bir yer tuttuğuna değinilmiştir.

Kitabın ikinci bölümde ise araştırmanın yöntemine değinilmiştir (ss. 57-65). Araştırma yöntemi, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, kişisel bilgi formu, pandemi kaygısı ölçeği, üç faktörlü spiritüellik ölçeği, dini başa çıkma ölçeği, soru ve hipotezler ve verilerin toplanması ve analizi alt başlıklarıyla incelemiştir. Araştırmanın

modeli “tarama modelini” ölçüt olarak betimleyici tarzda bir araştırmadır. Araştırmanın evreni Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi öğrencileridir. Örnekleme ise BAİBÜ’de öğrenim gören lisans ve ön lisans öğrencilerinden rastgele-tesadüfî örnekleme kapsamındaki %5,37 kabul edilebilir hata ve %95 güven seviyesinde 329 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmanın veri toplama aracı ise geniş kitlelere uygulanması en uygun ve ekonomik olan anket tekniğinden istifade edilmiştir. Anket internet tabanlı olup link vasıtasıyla örneklem kitlesine sunulmuştur. Çalışmada demografik özellikleri belirlemeye yönelik Pandemi Kaygısı Ölçeği (PKÖ), Dini Başa Çıkma Ölçeği (DBÖ) ve Spiritüel İyi Oluş Ölçeği (SİÖ) kullanılmıştır.

Soru ve hipotezler bölümünde, Covid-19 pandemisinde yaşanan kaygının düzeyini belirlemek amaçlanmış, öğrencilerin cinsiyet değişkeni ile pandemi kaygısı ve manevi iyi oluşları arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca, stresli yaşam olayları karşısında dini başa çıkma yöntemlerinin pandemi kaygısının üstesinden gelmedeki rolü araştırılmıştır. Bu doğrultuda çeşitli hipotezler geliştirilmiş ve analiz edilmiştir.

İkinci bölümün nihai başlığı ise verilerin toplanması ve analizidir. Araştırma anketleri Google formlar üzerinden hazırlanmış ve çevrim içi olarak katılımcılara ulaştırılmıştır. Hazırlanan anket formları için BAİBÜ Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Komisyonundan izin alınmıştır. Veriler SPSS.22.0 programına aktarılarak standart sapmaları hesaplanmıştır. Bunun yanı sıra ölçeklerin güvenilirlik analizi yapılmıştır. Ayrıca, ileri istatistik tekniklerinin belirlenmesi için öncelikle varyansların normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiş, bu neticede normal dağılım göstermiyorsa non-parametrik testler kullanılmıştır. İki den fazla parametrenin karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis Tek Yönlü Varyans Analizi yapılmış, varyansların homojenlik durumunda PostHoc testlerinden Turkey testi ve LSD testi uygulanmıştır. Varyansların homojen olmadığı durumda ise PostHoc testlerinden Tamhane’s T2 ve Games-Howell testi kullanılmıştır. Ayrıca, araştırmada pandemi kaygısı, dini başa çıkma ve maneviyat düzeyleri arasında ilişkiyi tespit etmek amacıyla Pearson Korelasyon analizi ve çoklu regresyon analizleri yapılmıştır.

Kitabın üçüncü ve son bölümü, bulgular ve yorumlama kısmıdır (ss. 67-105). Bu bölümde BAİBÜ öğrencilerinin demografik ve dindarlık özellikleri ile BAİBÜ öğrencilerinin pandemi kaygıları, dini başa çıkma ve maneviyatlarına ilişkin özellikleri şu alt başlıklar altında incelenmiştir: “Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerlik ve güvenilirliği ile normallik testi, öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar, öğrencilerin

pandemi kaygısına ilişkin algıları, öğrencilerin dini başa çıkmalarına ilişkin durumları, öğrencilerin manevi iyi oluşlarına ilişkin durumları.”

BAİBÜ öğrencilerinin demografik özellikleri ve dindarlık düzeyleri başlığı altında, katılımcıların yarısının maddi durumunun orta ve iyi olduğu, dindarlık durumuna gelindiğinde ise yarısından az fazlasının kendini dindar olarak tanımladığı sonucuna ulaşılmıştır. BAİBÜ öğrencilerinin pandemi kaygısı, dini başa çıkma ve maneviyatlarına ilişkin özellikleri başlığı altında hipotezleri test etmeye ilişkin istatistiksel analizlere yer verilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerlik ve güvenilirliği ile normallik testi alt başlığında, kullanılan tüm ölçeklerin güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlara gelince, öğrenci pandemi kaygılarının orta dereceli olduğu, manevi iyi oluşlarının ve dini başa çıkmalarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin pandemi kaygısına ilişkin algılarına gelince, öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre pandemi kaygısı arasında tutarlı bir ilişki olduğu; araştırmaya katılan öğrencilerin Fakülte\MYO değişkenine göre pandemi kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu; öğrencilerin sınıf değişkeni ile pandemi kaygısı analiz edildiğinde ise istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmadığı ancak ortalama değerlerine ve ölçekten aldıkları puan ortalamalarına bakıldığında ikinci sınıf öğrencilerinin diğer sınıf öğrencilerine göre daha fazla pandemi kaygısı yaşadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin üniversiteye gelmeden önce ikamet ettikleri yerleşim yeri değişkenine göre pandemi kaygısı analiz edildiğinde bu ilişki arasında önemli bir farklılığın olmadığı; öğrencilerin maddi durumları ile pandemi kaygısı analiz edildiğinde bu iki değişken arasında anlamlı bir fark bulunmadığı; öğrencilerin kendilerini dindarlık açısından nasıl gördükleri ile pandemi kaygıları analiz edildiğinde bu iki değişken arasında anlamlı bir fark bulunmadığı; öğrencilerin din eğitimini nerede aldıkları değişkenine göre pandemi kaygısı arasında ilişki incelendiğinde iki değişken arasında anlamlı ilişki bulunmadığı; ebeveyn tutumu ile pandemi kaygısı arasındaki ilişki incelendiğinde ise aşırı tutumlu ailelerin çocuklarının pandemi kaygısı daha yüksek seviyede olduğu ve öğrencilerin “ailelerini dindarlık açısından nasıl algıladıklarına ilişkin değişken ile pandemi kaygısı arasında fark incelendiğinde” iki değişken arasında anlamlı fark bulunmadığı tespit edilmiştir.

Bir diğer alt başlıkta öğrencilerin dini başa çıkmalarına ilişkin durumları, pozitif ve negatif dini başa çıkma düzeyleri olmak üzere iki açıdan incelenmiştir. Bu araştırma doğrultusunda; öğrencilerin cinsiyeti ile pozitif dini başa çıkmaları arasında anlamlı ilişki bulunurken, negatif

dini başa çıkma açısından bu iki değişken arasında anlamlı ilişki bulunmadığı; öğrencilerin Fakülte\MYO değişkenlerine göre dini başa çıkmaları arasında anlamlı ilişki bulunduğu; öğrencilerin sınıf değişkeni ile dini başa çıkmaları analiz edildiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı, öğrencilerin üniversiteye gelmeden önce ikamet ettikleri yerleşim yeri değişkenine göre dini başa çıkmaları analiz edildiğinde iki değişken arasında anlamlı bir fark bulunmadığı; öğrencilerin ailelerinin ve dolayısıyla kendilerinin maddi durumları ile dini başa çıkma çalışmaları analiz edildiğinde iki değişken arasında negatif anlamda fark bulunurken pozitif dini başa çıkmada anlamlı fark bulunmadığı; öğrencilerin kendilerini dindarlık yönünden nasıl gördükleri ile dini başa çıkmaları analiz edildiğinde bu iki değişken arasında hem pozitif hem de negatif başa çıkmada anlamlı fark bulunduğu; öğrencilerin ebeveyn tutumları ile dini başa çıkmaları analiz edildiğinde iki değişken arasında pozitif manada anlamlı ilişki bulunmazken, negatif dini başa çıkmada anlamlı ilişki bulunduğu ve öğrencilerin ailelerini dindarlık yönünden nasıl algıladıklarına ilişkin değişken ile dini başa çıkmada bu iki değişken arasında anlamlı fark bulunurken, negatif dini başa çıkmada anlamlı fark bulunmadığı sonuçları tespit edilmiştir.

Bir diğer alt başlık ise öğrencilerin manevi iyi oluşlarına ilişkin durumlarıdır. Bu başlık altında, öğrencilerin manevi iyi oluş düzeyleri bağımsız değişkenlerle incelenmiştir. Bu araştırma ışığında; öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre manevi iyi oluşları arasında anlamlı ilişki bulunmazken, “Anomi” alt boyutunda iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu; öğrencilerin fakülte\MYO değişkenine göre incelendiğinde manevi iyi oluşları arasında anlamlı ilişki olduğu; öğrencilerin sınıf değişkeni ile manevi iyi oluşları arasında ilişki incelendiğinde anlamlı bir farklılık bulunmadığı; aynı zamanda yerleşim yeri, maddi durum ve ebeveyn tutumu değişkenleri ile manevi iyi oluşları arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı; öğrencilerin kendilerini dindarlık yönünden nasıl gördükleri ile manevi iyi oluşları analiz edildiğinde anlamlı bir fark olduğu; öğrencilerin din eğitimini nerede aldıkları ile manevi iyi oluşları arasında ilişki incelendiğinde bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve öğrencilerin ailelerini dindarlık yönünden nasıl algıladıklarına ilişkin değişken ile manevi iyi oluş arasında ilişki incelendiğinde anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise öğrencilerin pandemi kaygısı, dini başa çıkma ve manevi iyi oluşları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu araştırma ışında; pandemi kaygısı ile pozitif dini başa çıkma arasında çok zayıf; negatif dini başa çıkma arasında ise zayıf pozitif korelasyon bulunduğu; pandemi kaygısı ile pozitif ve negatif dini başa çıkma arasın-

daki ilişkiye yönelik basit doğrusal regresyon analiz edildiğinde, pandemi kaygısı arttıkça pozitif dini başa çıkma düzeyinde artış gözlemlendiği, aynı şekilde negatif dini başa çıkma açısından kaygı arttıkça negatif dini başa çıkmanın arttığı gözlemlenmiştir. Yaş değişkeninin pandemi üzerindeki rolünü tespit etmek için yapılan basit doğrusal regresyon neticesinde, yaş değişkenindeki artışın pandemi kaygısını azalttığı; negatif dini başa çıkma arttıkça pandemi kaygısının arttığı; manevi iyi oluş değişkenindeki artışın ise pandemi kaygısını azaltmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kitabın sonuç kısmında yazarlar, bütün bölümlerin kısa bir özeti yapılarak eseri tamamlamışlardır (s. 107-117). Son olarak çalışmaya ilişkin swot analizi aşağıdaki gibi yapılmıştır:

(a) *Güçlü yönleri:* (i) İçeriği oldukça dikkat çekicidir. (ii) Hipotezler sistematik bir biçimde tablo haline getirilmiştir. (iii) Eser, okunabilirliği yüksek bir punto ile yazılmış olup, anlaşılabilir ve sade bir dille kaleme alınmıştır. (iv) Konuya ilişkin alanda birçok çalışma yapılmasına rağmen, ele alınan örneklem açısından literatüre yeni bir katkı sağlandığı görülmektedir. (v) Eser, güzel bir nicel çalışma örneğidir.

(b) *Zayıf yönleri:* (i) Sonuç kısmında bazı tablo numaraları eksiktir; bu da yer yer bulguların sonuçlarını karıştırmaya sebebiyet verebilir. (ii) Buna ek olarak, kapak tasarımında daha pozitif bir resim ve farklı bir renk kullanılabilir.

(c) *Geliştirilebilir yönleri:* (i) Eserin iki yazarlı olması nedeniyle biyografi kısmı geniş yer kaplamaktadır; bu bölüm daha öz bir biçimde sunulabilir.

